

Izabela Bożyk (Delegatura IPN w Kielcach)
ORCID: 0000-0003-2690-318X

Funkcjonowanie i kadry Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Kielcach (1945-1946)

Streszczenie: Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Kielcach (MUBP) rozpoczął działalność na początku 1945 r. na podstawie Rozkazu Personalnego nr 41 Ministra MBP z 21 lutego 1945 r. Kierownikiem powstającego urzędu z dniem 25 stycznia 1945 r. został Czesław Byk, znany potem jako Borecki. Drugim kierownikiem MUBP był Józef Mazur. Werbowani funkcjonariusze urzędu rekrutowali się głównie ze środowiska GL/AL i często byli dawnymi podkomendnymi Czesława Byka. Na ogół pochodzili z rodzin chłopskich i robotniczych i reprezentowali niski poziom wykształcenia. Urząd zajmował się rozpoznawaniem środowisk podziemia poakowskiego i ściganiem żołnierzy powojennej konspiracji, a także podejrzanych o współpracę z Niemcami. Zakończył działalność z końcem 1945 r., kiedy większość urzędów miejskich zlikwidowano, a ich kompetencje przejęły odpowiednie komórki Wojewódzkich Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego.

Słowa kluczowe: MUBP, безпеaka, aresztowania, funkcjonariusze, podziemie niepodległościowe

Przejęcie władzy przez komunistów w Polsce nie byłoby możliwe bez aparatu bezpieczeństwa, który od początku budowy jej struktur, aż do ich rozwiązania dysponował ogromnym zakresem kompetencji i dużym budżetem¹. Resort Bezpieczeństwa Publicznego, jako jeden z trzynastu wchodzących w skład PKWN, kierowany przez przedwojennego komunistę i zaufanego człowieka Moskwy Stanisława Radkiewicza, zorganizowany został na wzór sowieckich organów

1 Por. m.in. H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL. 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, s. 21–22; *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944 – czerwiec 1945)*, wstęp: S. Poleszak, wybór i oprac. L. Pietrzak, S. Poleszak, R. Wnuk, M. Zajączkowski, Warszawa 2004, s. 22–23; K. Szwagrzyk, *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956 [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. I 1944–1956*, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 19; R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007; A. Dudek, A. Paczkowski, *Polska. Organizacja i struktura organów bezpieczeństwa [w:] Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, Warszawa 2010, s. 393–410; F. Musiał, *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL 1970–1989*, Kraków 2015, s. 11–12.

bezpieczeństwa. Odegrał złowrogą rolę w powojennej historii Polski, skutecznie uczestnicząc w zniszczeniu struktur podziemia niepodległościowego oraz opozycji politycznej. Bezpieka, jako narzędzie terroru, opłatała wszystkie dziedziny życia publicznego, ścigając prawdziwych i wyimaginowanych wrogów nowego ustroju. Jej działalność przez lata budziła strach zwykłych obywateli przed aresztowaniem, więzieniem i torturami. Była współwinna stworzenia opresyjnego systemu, w którym ferowano bezprawnie wieloletnie wyroki więzienia i kary śmierci. Niniejszy artykuł dotyczy niewielkiego fragmentu powojennej historii miasta Kielce, ale tego najbardziej ponurego, kiedy po dramacie niemieckiej okupacji został narzucony kolejny przemocowy system władzy. Tekst oparto na archiwaliach z zasobów Instytutu Pamięi Narodowej, Archiwum Akt Nowych oraz dotychczasowych naukowych ustaleniach dotyczących badań nad dziejami aparatu bezpieczeństwa w Polsce.

Początki instalowania władzy ludowej i aparatu bezpieczeństwa na terenie województwa kieleckiego miały miejsce latem 1944 r., w czasie walk na przyczółku baranowsko-sandomierskim. Wówczas w sierpniu rozpoczął się proces tworzenia jej struktur². Pierwszym szefem i organizatorem aparatu bezpieczeństwa na tym obszarze był por. Hipolit Duljasz³. Mianowany niebawem kapitanem, od 9 sierpnia werbował chętnych do pracy, zarówno w szeregach bezpieki, jak i milicji. Siedzibą władz terenowych, także urzędu Duljasza i pierwszych funkcjonariuszy,

-
- 2 O początkach organizacji władz cywilnych, milicji i struktur aparatu bezpieczeństwa w województwie kieleckim m.in.: Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej Delegatura w Kielcach (dalej: IPN Ki) 018/13; I. Kuliński, *Powstanie, rozwój organizacyjny i działalność WUBP i KW MO w Kielcach w okresie lipiec 1944 r. – grudzień 1945 r. Praca magisterska napisana pod kierunkiem płk. dr. Zenona Jakubowskiego w Zaocznym Studium Magisterskim Akademii Spraw Wewnętrznych*, 1976; W. Frazik, *Twarze kieleckiej bezpieki – wstęp [w:] Katalog wystawy „Twarze kieleckiej bezpieki”*, oprac. M. Komaniecka, Kraków 2007, s. 7; M. Jończyk, *Struktura aparatu bezpieczeństwa oraz siedziby cywilnych instytucji publicznych w Kielcach w latach 1945–1946 [w:] Wokół pogromu kieleckiego*, t. II, red. L. Bukowski, A. Jankowski, J. Żaryn, Warszawa 2008, s. 9–107; R. Kuśnierz, *Początki organów bezpieczeństwa na Kielecczyźnie (WUBP w Rytwianach) [w:] Aparat represji wobec Kościoła w latach 1944–1956. Terytorium obecnej diecezji sandomierskiej*, red. M. Krzysztofiński, J. Marecki, B. Stanaszek, Kraków 2005, s. 33–38; *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944 – lipiec 1945)*, wybór i oprac. D. Iwaneczko, Z Nawrocki, Rzeszów 2005, s. 352–353; R. Szczypta-Szczęch, *Struktura organizacyjna i kadra kierownicza pionu zwalczania podziemia niepodległościowego WUBP w Kielcach w latach 1944–1950*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2019, nr 49–50, s. 205–264; R. Piwko, „Trzeba przeprowadzić faktyczną czystkę”. *Raport inspekcji przeprowadzonej w Komendzie Wojewódzkiej MO w Kielcach z siedzibą w Sandomierzu w styczniu 1945*, „Przegląd Archiwalny IPN” 2020, t. 13, s. 297–318.
- 3 Hipolit Duljasz (1911–1996), działacz KPP, podczas wojny w Związku Sowieckim, członek AL, PPR i PZPR, funkcjonariusz organów bezpieczeństwa PRL, pułkownik Milicji Obywatelskiej, dyrektor Centralnego Zarządu Więziennictwa MSW w latach 1955–1956, dyrektor Departamentu VI Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (Departament Więziennictwa) w latach 1951–1954; Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej (dalej: AIPN) 0194/1346, Akta osobowe Hipolita Duljasza; *Twarze bezpieki 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwach pomorskim/bydgoskim, toruńskim i wrocławskim. Informator personalny*, red. M. Szymaniak, Bydgoszcz – Gdańsk 2010, s. 230–231.

były Rytwiany, a od października 1944 r. Sandomierz. Po ofensywie styczniowej 1945 r. władze województwa i aparatu bezpieczeństwa przeniosły się do Kielc. Duljasza zastąpił wówczas mjr Adam Kornecki (Dawid Kornhendler)⁴. Do Kielc przybył w styczniu 1945 r. jako pełniący obowiązki kierownika Grupy Operacyjnej (GO), której zadaniem była rozbudowa struktur terenowych aparatu bezpieczeństwa⁵. W Kielcach pozostał do 1 października 1945 r.⁶ Trzecim szefem Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) w pierwszym roku działalności urzędów bezpieczeństwa na Kielecczyźnie został były szef WUBP w Rzeszowie, Władysław Spychaj Sobczyński⁷. Wcześniej, w okresie od stycznia do czerwca 1945 r., pełnił funkcję zastępcy szefa w Kielcach. W czasie sprawowania funkcji szefa przez Duljasza, Korneckiego i Sobczyńskiego miała miejsce intensywna rozbudowa szeregów wszechwładnego resortu na terenie województwa. Powołano powiatowe i miejskie urzędy podlegające WUBP. Kielecki Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego powstał w styczniu 1945 r. Miejskie Urzędy BP w większości miast istniały krótko, na początku 1946 r. ich kompetencje przejęły odpowiednie komórki w WUBP. MUBP w Kielcach zajął budynek na ul. Kapitulnej 4, gdzie potem przez wiele lat mieściło się przedszkole, a obecnie swoją siedzibę ma Biuro Wystaw Artystycznych.

Zgodnie z rozkazem organizacyjnym kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego Radkiewicza z 14 listopada 1944 r. etat w WUBP miał wynosić 308 osób, natomiast w MUBP w miastach wojewódzkich 148⁸. Wkrótce okazało się jednak, że rozbudowa szeregów bezpieczeństwa, zwłaszcza struktur terenowych, natrafiła na problemy kadrowe. Zatrudniani funkcjonariusze nie musieli posiadać określonych kompetencji do wykonywania pracy, mieli być ludźmi o odpowiednim nastawieniu politycznym. Jak pisał w swojej pracy magisterskiej w 1976 r. inspektor operacyjny SB Komendy Miejskiej MO w Skarżysku kpt. Ireneusz Kuliński⁹, w okresie for-

4 Adam Kornecki, właśc. Dawid Kornhendler (1917–1986), działacz KPP, podczas wojny w Związku Sowieckim, podpułkownik, członek AL, PPR i PZPR, funkcjonariusz organów bezpieczeństwa PRL, wojskowych służb specjalnych Oddziału II Sztabu Generalnego Ludowego Wojska Polskiego, od 1951 r. Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, w 1969 r. wyemigrował, AIPN 0193/6975, Akta osobowe Adama Korneckiego (dalej AIPN 0193/6975).

5 AIPN, 0990/1/2, Rozkaz kierownika RBP, nr 29, 14 X 1944, k. 68.

6 Tamże, Rozkaz personalny nr 12, 15 I 1945, k. 42.

7 Władysław Sobczyński właśc. Spychaj (1904–1986), członek KPP, podczas wojny w Związku Sowieckim, członek AL, PPR i PZPR, funkcjonariusz NKWD i MBP, dyrektor Biura Paszportów Zagranicznych MBP (1950–1952), attaché wojskowy PRL w Ludowej Republice Bułgarii (1960–1962), pułkownik ludowego Wojska Polskiego, AIPN 0193/7009, t. 1, Akta osobowe Władysława Sobczyńskiego, Przebieg służby, k. 74; *Twarze bezpieczeństwa w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa. Informator personalny*, red. J. Izdebski, K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2007, s. 355.

8 AIPN, 0990/1/2, Rozkaz kierownika RBP, nr 29, 14 XI 1944, k. 68.

9 Ireneusz Kuliński (1937–2019), funkcjonariusz SB w latach 1962–1977; oficer operacyjny SB KM MO w Skarżysku Kamiennej, od 1967 r. inspektor operacyjny, w okresie I IV 1972–I IX 1972 inspektor Wydziału V Departamentu I MSW; w okresie 1957–1960 pracował w Miejskiej Radzie Narodowej w Skarżysku; 1960–1962 zastępca komendanta Hufca ZHP w Skarżysku, w 1962 r.

mowania się struktur resortu funkcjonariusze musieli reprezentować odpowiednią postawę. Chodziło o to, by „[...] ich poglądy ideowo-polityczne mogły gwarantować ich lojalność wobec nowo tworzącej się władzy ludowej”¹⁰. To z kolei hamowało rozwój kadr aparatu bezpieczeństwa. Według Kulińskiego z grona pierwszych zatrudnionych w UB i MO w 1944 r. i 1945 r. trzeba było szybko zwolnić wiele osób uznanych za „element niepewny”¹¹. Wynikało to bezpośrednio z reakcji środowisk niepodległościowych na zawłaszczanie Polski przez komunistów i wprowadzanie polityki terroru wobec podziemia. Starali się przenikać do szeregów MO i UB, by wpływać na jego działalność i wzbudzać niewiarę w trwałość nowego porządku. Kuliński, który swoją pracę oparł w dużym stopniu na wspomnieniach organizatorów bezpieki, potwierdzał, iż w początkowym okresie wysiłki „reakcji” przynosiły spore efekty: „Chcieli aparat MO i UB ośmieszyć w oczach społeczeństwa lub wręcz stwarzać wrogi lub niechętny stosunek do tego aparatu, co nieraz się udawało”¹². Jednak nie tylko zamierzone działania oponentów nowej władzy wpływały na problemy kadrowe. Wynikały z wielu powodów:

Płynność kadr w 1945 roku była wysoka. Składało się na to wiele przyczyn. Kilku dowódców BCH i AL na przyczółku sandomierskim prawie w całości wstąpiło do UB i MO ze swoimi oddziałami. Kiedy zmienił się front walki, wielu z nich wybrało po prostu własną drogę i rezygnowało z pracy. [...] braki w wykształceniu, trudna służba, pełna niebezpieczeństwa i dyscyplina – powodowały, że ludzie ci nie wytrzymywali tej próby i odchodzili do cywila. Z innych musiano zrezygnować z uwagi na ich poglądy i przekonania polityczne¹³.

W rzeczywistości wielu z pierwszych pracowników terenowych struktur wstępowało do bezpieki i milicji, bo szukali dla siebie zajęcia po rozwiązaniu oddziałów partyzanckich. Część wabił mundur i możliwość posiadania stałego dochodu. Wielu z nich jednak nie zdawało sobie sprawy, czego od nich będą żądać dowódcy, a perspektywa uczestnictwa w zbrodniczym procederze sprawiała, że zwalniali się bądź dezercerowali. Z drugiej strony w szeregi bezpieki i MO trafiało też wielu pospolitych przestępców¹⁴. W związku z przekształceniem Resortu Bezpieczeństwa Publicznego w Ministerstwo BP, i co istotne: „[...] również w celu zwiększenia odpowiedzialności kierowników Woj. UBP za dobór kadr”, od początku stycznia

komendant Hufca ZHP w Szydłowcu; działacz ZMS, instruktor ZHP, regionalista, autor kilku pozycji zwartych.

10 I. Kuliński, *Powstanie*, s. 18.

11 Tamże, s. 53.

12 Tamże, s. 47.

13 Tamże, s. 36.

14 Por. *Zwyczajny resort. Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005, s. 16; *Polska pod reżimem komunistycznym. Sprawozdanie z sytuacji w kraju (1944–1949)*, wstęp i oprac. J. Myśliwska-Muszyńska, W. J. Muszyński, Warszawa 2015, s. 137.

1945 r. minister zarządził większą kontrolę nad rekrutacją nowych pracowników¹⁵. Wszyscy nowo przyjęci pracownicy centrali, a także stanowiący kadrę kierowniczą w strukturach terenowych do poziomu urzędów miejskich, musieli być zatwierdzani rozkazem personalnym ministerstwa. W urzędach miejskich, zgodnie z załącznikiem do rozkazu, były to stanowiska: kierownika, zastępcy, kierownika wydziału, sekretarza urzędu i wszystkich pracowników referatu personalnego¹⁶.

Ze względu na brak źródeł nie jest możliwe na ten moment dokładne odtworzenie struktury MUBP w Kielcach. W ograniczonym stopniu można ją zrekonstruować na podstawie list płacowych, i tak w sierpniu 1945 r. w skład urzędu wchodziło osiem sekcji, będących odpowiednikami wydziałów w WUBP¹⁷. Najszybciej zorganizowana była sekcja I (na początku kontrwywiad, potem obejmowała całość pracy operacyjnej, w tym ściganie za współpracę z Niemcami, zwalczanie podziemia zbrojnego i politycznego, obserwacja zewnętrzna i aresztowania), sekcja II (m.in. ewidencja i archiwum, łączność i szyfry) i III – obejmująca sprawy gospodarcze, finansowe, pocztę i Komendanturę, czyli ochronę budynku. Pozostałe sekcje zajmowały się np. sprawami personalnymi, więziennictwa, specjalnymi technikami operacyjnymi. W trakcie organizacji urzędów bezpieczeństwa dochodziło do zmian strukturalnych i tak np. wiosną 1945 r. rozpoczęto tworzenie Wydziałów Walki z Bandytyzmem, a jesienią w kompetencjach Wydziałów I (sekcji I) pozostawiono sprawy związane ściśle z kontrwywiadem. Pozostałe przejęły nowo tworzone, np. Ekonomiczny¹⁸. Na czele urzędu stali kierownik i jego zastępca, dalej zatrudnieni byli sekretarz, komendant gmachu, komendant warty, buchalter, magazynier, maszynistki, oddziałowi, wartownicy i pracownicy sekcji (wywiadowcy i referenci) oraz oficerowie śledczy. Do tego dochodził personel pomocniczy: obsada kuchni, sprzątaczkę, szofera, furmana. Pod koniec funkcjonowania MUBP w Kielcach na liście płac znaleźli się także wykładowcy (nauczyciele) i lekarz¹⁹.

Do budowy struktur władzy w początkach Polski ludowej kierowano przede wszystkim sprawdzonych towarzyszy z Komunistycznej Partii Polski, imigrantów politycznych ze Związku Sowieckiego, w tym także tych, którzy wyjechali tam dopiero w 1939 r., ale też czasem posiadali obywatelstwo sowieckie. Byli oni często żołnierzami armii sowieckiej i polskiej, zdarzali się wśród nich agenci NKWD. Od momentu tworzenia zrębów władzy komunistycznej na ziemiach polskich byli oni następnie zrzucani jako skoczki i współpracowali z oddziałami AL. Do grupy funkcjonariuszy przybyłych ze Związku Sowieckiego zatrudnionych w Kielcach

15 AIPN, 0990/1/2, Rozkazy personalne MBP, 1945; Rozkaz nr 1 z dnia 2 stycznia 1945, k. 10.

16 Tamże, Załącznik do Rozkazu Personalnego Nr 1, k.11; w urzędach miejskich nie było wydziałów, te funkcjonowały w WUBP i były odpowiednikiem departamentów MBP, natomiast w MUBP ich odpowiednikiem były sekcje.

17 AIPN, Ki 27/166/t. 1, Listy płac pracowników i funkcjonariuszy PUBP i MUBP w Kielcach 1945–1947 (dalej AIPN, Ki 27/166/t. 1), Lista płacy pracowników MUBP /funkcjonariuszy/ za miesiąc sierpień, k. 170–171; W. Frazik, *Twarze kieleckiej*, s. 9.

18 Tamże.

19 AIPN, Ki 27/166/t. 1, Lista płacy pracowników MUBP /funkcjonariuszy/ za miesiąc grudzień, 15 XII 1945, k. 103–107.

zaliczyć można pierwszych szefów WUBP w Kielcach. Jednocześnie niższe stanowiska kierownicze pełnili byli partyzanci. Na czele MUBP w Kielcach stanął człowiek z grupy partyzanckiej, dowódca oddziału GL im. gen Mariana Langiewicza, członek oddziałów III obwodu AL, I Brygady im. ziemi Kieleckiej – Czesław Borecki „Brzoza”²⁰. Drugim zaś był jego podkomendny z okresu walk partyzanckich – Józef Mazur „Burza”²¹. Pod koniec funkcjonowania MUBP, jako pełniący obowiązki kierownika, na liście płac figuruje Stanisław Wróblewski, funkcjonariusz pochodzący z Lubelszczyzny, także wywodzący się z AL²². Był prawdopodobnie mianowany nieoficjalnie na okres miesiąca, do zamknięcia MUBP. Jego zastępcą miał być Piotr Maj, który podczas wojny również należał do AL i podlegał m.in. Boreckiemu²³.

1. Czesław Borecki, 1945 r.,
Źródło: AIPN 0194/3406.

Borecki urodził się 6 lipca 1922 r., jako Czesław Byk, we wsi Małachów w powiecie opatowskim w rodzinie w zasadzie chłopskiej, jednak on sam twierdził, że miał pochodzenie robotnicze²⁴. Wynikało to zapewne z faktu, iż gdy był uczniem szkoły powszechnej, rodzice przeprowadzili się do Starachowic, gdzie mieli niewielki dom, a ojciec pracował jako cieśla. Po ukończeniu szkoły powszechnej kontynuował naukę i do wybuchu wojny zaliczył dwa lata kursów rzemieślniczych. Brał udział w wojnie obronnej Polski, potem podczas okupacji pracował w zakładach starachowickich jako ślusarz²⁵.

Zasadniczo późniejsza kariera Byka Boreckiego w strukturach bezpieczeństwa miała swe źródło w jego działalności w okresie wojny²⁶. Począwszy od 1942 r.

20 AIPN, 0194/3406, Akta personalne Czesława Boreckiego, Przebieg służby, k. 54; Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), PZPR KC w Warszawie, sygn. CK XX /18.471, Borecki Czesław; Tamże, Zbiór Akt Działaczy Ruchu Robotniczego, sygn. 3181, Borecki Czesław; R. Witak, *Borecki Czesław (właśc. Czesław Byk) 1922–1978* [w:] *Leksykon bezpieczeństwa, kadra kierownicza aparatu bezpieczeństwa 1944–1956*, t. III, red. W. Bagieński, M. Dźwigał, Warszawa 2022, s. 126–142; J. B. Garas, *Oddziały Gwardii Ludowej i Armii Ludowej 1942–1945*, Warszawa 1963, s. 216, 231.

21 AIPN, Ki 103/4200, Akta osobowe Józefa Mazura.

22 AIPN, Ki 27/166/t. 1, Lista płacy..., k. 103–107; AIPN, Ki 103/772, Akta osobowe Wróblewskiego Stanisława; w Przebiegu służby (k. 113) Wróblewskiego nie odnotowano takiej funkcji, ani w Kartach ewidencyjnych; od 12 I 1945 r. St. Wróblewski był pracownikiem Wydziału I WUBP w Kielcach, od 1 VIII 1945 r. starszym referentem Sekcji 2 Wydziału I; jednak w dokumencie z 6 II 1946 r. podpisanym przez zastępcę szefa WUBP w Kielcach Jana Muchę (k. 122) znalazła się informacja, że Wróblewski był p.o. kierownika MUBP od 1XII 1945 r., co oznacza, że był prawdopodobnie czasowo przesunięty do MUBP bez oficjalnej nominacji.

23 Piotr Maj „Pantera” (1920 – ?), członek oddziału GL/AL, funkcjonariusz UB; AIPN 0193/8632, Akta personalne Piotra Maja, Zaświadczenie, 7 II 1945, k. 26.

24 AIPN, 0194/3406, Życiorys, k. 10; wystąpił o zmianę nazwiska w 1947 r.

25 AIPN, 0193/3406, Ankieta specjalna, k. 12.

26 Por. Motyka G., *Obywatel „Igła” – krawiec ze Skaryszewa. Analiza mikrohistoryczna kontrrewolucji wyklętych*, Warszawa 2018, s. 81–82.

należał do PPR i komunistycznej partyzantki, wraz z bratem Marianem (zastrzelony w lutym 1944 r. w wyniku potyczki z oddziałem AK²⁷) działali na terenach powiatu starachowickiego w oddziałach GL. Brał udział w walkach zarówno z Niemcami, jak i z oddziałami podziemia niepodległościowego. Ich działalność w rzeczywistości często sprowadzała się także do zwykłych rozbojów, bandyckich napadów na dwory i okradania miejscowej ludności²⁸. Oddział „Brzozy” m.in. w 1944 r. splądrował Iłżę, a także dwór w Grzegorzewicach, gdzie zamordowano dwie kobiety. Z tego okresu pochodzą jego liczne znajomości z organizatorami władzy komunistycznej i wpływowymi politykami i wojskowymi. Należeli do nich powojenny wojewoda kielecki Eugeniusz Wiślicz-Iwańczyk²⁹, późniejszy minister MSW Mieczysław Moczar³⁰ czy generał Stefan Szymański „Góral”³¹. Latem 1944 r. w ramach akcji tworzenia kolejnych zgrupowań AL Borecki współpracował z późniejszymi szefami WUBP, Korneckim i Spychajem Sobczyńskim³². W komunistycznej partyzantce znalazła się również jego siostra Janina, a także stryj Henryk³³. Mimo młodego wieku, Byk Borecki został zatrudniony w aparacie bezpieczeństwa od razu na stanowisku kierowniczym. Jego zadaniem była organizacja MUBP w Kielcach. Oceniany jako zdolny i niezwykle przydatny współorganizował kolejne urzędy miejskie: w Radomiu i Częstochowie, a 1 marca 1948 r. rozkazem ministra MBP Stanisława Radkiewicza został mianowany zastępcą szefa WUBP w Kielcach³⁴. Nieco wcześniej też zmienił nazwisko z Byk na Borecki, co zostało ogłoszone w tym samym rozkazie z 19 marca 1948 r.³⁵ W tym samym roku

27 AAN, Zbiór Akt Działaczy Ruchu Robotniczego (dalej ZADRR), sygn. 3181, Borecki Czesław [Wspomnienia], 6 VIII 1948, s. 4; AIPN, 0193/3406; Ankieta specjalna, k. 20; Zob. *Nowy dowódca „Białych Barw”*, <http://www.akokregkielce.pl/biale-barwy.html> (dostęp: 08 VIII 2024 r.).

28 Zob. P. Gontarczyk, *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy (1941–1944)*, Warszawa 2006, s. 344–345; J. Tokarska-Bakir, *Pod klątwą. Społeczny portret pogromu kieleckiego*, t. I, Warszawa 2018, s. 336; R. Witak, *Borecki*, s. 127–128.

29 Eugeniusz Wiślicz-Iwańczyk (1911–1995), generał, szef sztabu dowództwa i zastępca szefa Obwodu III AL, wojewoda kielecki (1945–1949), poseł na Sejm Ustawodawczy, por. M. Królikowski, *Generalowie i Admiralowie Wojska Polskiego 1943–1990*, t. II, I–M, Toruń 2010; P. Gontarczyk, *Polska partia*, passim.

30 Mieczysław Moczar, właśc. Mykoła Demko lub Diomko (1913–1986), członek KPP, GL i AL; generał Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, m.in. 1964–1968 minister spraw wewnętrznych, wieloletni prezes Najwyższej Izby Kontroli, poseł na Sejm PRL, członek Biura Politycznego KC PZPR (1970–1971, 1980–1981), por. R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007; P. Gontarczyk, *Polska partia*, passim.

31 Stefan Szymański „Góral”, „Osa” (1919–1999), generał brygady; od 1943 r. członek GL/AL. W oddziale Cz. Byka „Brzozy”, od 1944 r. dowódca 2. batalionu I Brygady AL; członek PPR i PZPR, AL; funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa, oficer Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, m.in. attaché wojskowy w Korei Północnej, Rumunii i Bułgarii, szef Wojsk Obrony Wewnętrznej, por. P. Gontarczyk, *Szymański Stefan [w:] Polski Słownik Biograficzny*, t. 50. Warszawa – Kraków, 2015, s. 205–207; Tenże, *Polska partia*, passim; J. B. Garas, *Oddziały*, s. 230–232.

32 AAN, ZADRR, sygn. 3181, Borecki Czesław, k. 4.

33 AIPN, 0194/3406, Ankieta specjalna, k. 20.

34 AIPN, 0990/8/1, Rozkazy personalne MBP. Rok 1948. Od nr 1 – do nr 313; Rozkaz personalny nr 69 z 19 II 1948 r., k. 426.

35 Tamże; R. Witak, *Borecki*, s. 131.

został zastępcą szefa WUBP, w latach 1950–1951 był pełniącym obowiązki szefa tego urzędu³⁶. Ceniony za „sumienne” wykonywanie obowiązków, „zasłużył” się w bezwzględny ściganiu żołnierzy podziemia poakowskiego na Kielecczyźnie. Wielu z nich zostało zabitych i schwytanych w wyniku udanych obław urządzanych z inicjatywy Boreckiego na terenie powiatu radomskiego. Był organizatorem akcji przeciwko ppor. Tadeuszowi Zielińskiemu pseudonim „Igła”, jednemu z niezłomnych, który dla komunistycznych służb długo pozostawał nieuchwytny³⁷. Poszukiwany przez wojsko i bezpiekę „Igła” zginął w połowie 1948 r. Szeroko o tej akcji, wychwalając zasługi zastępcy szefa WUBP, pisał inny funkcjonariusz UB, Stefan Skwarek, a sam Borecki chwalił się tym osiągnięciem, kiedy składał podanie o przyjęcie do ZBOWiD-u³⁸.

Pułkownik Borecki do przejścia na emeryturę w 1974 r. pozostał cenionym pracownikiem resortu. Z Kielc awansował w 1951 r. na stanowisko szefa WUBP w Łodzi, a w 1954 r. do Zielonej Góry. Dobrze oceniany przez zwierzchników i obdarzony zaufaniem władz partyjnych, w latach 1955–1956 przebywał w Związku Sowieckim na kursie specjalnym. Po powrocie kontynuował karierę, we wrześniu 1956 r. przeniesiony został do MBP, gdzie pracował najpierw w Departamencie II, potem III. Niespodziewanie zwolniony w styczniu 1957 r., ale po kilku miesiącach został przyjęty ponownie. Wówczas otrzymał stanowisko inspektora w kierownictwie Departamentu III. W latach sześćdziesiątych był kierownikiem grupy „Wisła” w Leningradzie. Głównym zadaniem „Wisły” była inwigilacja polskich obywateli na terytorium sowieckim i ścisła współpraca z miejscowym kontrwywiadem³⁹. W latach 1967–1971 pełnił funkcję zastępcy kierownika Głównego Inspektoratu Ministra MSW⁴⁰. Zmarł w 1978 r., uchodząc za wielkiego bohatera walk partyzanckich, pisał wspomnienia, brał udział w konferencjach, wygłaszał referaty i przemówienia. Wzmiankowali o nim autorzy książek, gloryfikujących udział GL/AL w walkach partyzanckich, jak Moczar czy wspomniany Skwarek⁴¹. Jedna ze szkół średnich w Radomiu miała nawet w planach przyjęcie jego imienia (sic!).

36 AIPN, 0193/3406, Przebieg służby, k. 54.

37 Tadeusz Zieliński „Igła” (1927–1948), żołnierz AK, dowódca oddziału Wolności i Niezawisłości działającego w Radomskim i Kieleckim, zob. G. Motyka, *Obywatel „Igła”*; K. Busse, A. Kutkowski, *Bić się do końca. Podziemie niepodległościowe w regionie radomskim w latach 1945–1950*, Radom – Lublin 2012, s. 104–105. AIPN 3421/35, Archiwum Związku Bojowników o Wolność i Demokrację – teczka „UB/SB”: materiały dot.: Czesław Borecki; Kwestionariusz weryfikacyjny, [1956?], k. 1; G. Makus, *Tadeusz Zieliński „Igła”*, Kraków 2020.

38 Stefan Skwarek (1928–1979), major, oficer organów bezpieczeństwa PRL, funkcjonariusz Milicji Obywatelskiej, naczelnik Departamentu Szkolenia i Wydawnictw w MSW w Warszawie, publicysta. S. Skwarek *Na wysuniętych posterunkach. W walce o władzę ludową na Kielecczyźnie (1944–1945)*, Warszawa 1977.

39 Por. *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR w latach 1970–1990. Próba bilansu*, red. Z. Nawrocki, Warszawa – Emów 2013.

40 AIPN, 0194/3406, Przebieg służby, k. 54–55.

41 Zob. M. Moczar, *Barwy walki*, Warszawa 1979; S. Skwarek, *Na wysuniętych posterunkach*.

Byk Borecki cieszył się wysoką pozycją w szeregach bezpieki, poza krótkim momentem zwolnienia, co mogło być skutkiem wewnętrznych rozgrywek w resorcie. Zatrudnienie w nim znalazła też część jego rodziny, również byli AL-owcy. W MUBP w Kielcach pracował jako wywiadowca brat ojca Henryk Byk, zmarły w 1947 r.⁴², natomiast siostrę Janinę zatrudniono w WUBP w charakterze maszynistki. Po kilku miesiącach została jednak zwolniona jako nienadająca się do pracy w urzędzie⁴³. Natomiast pierwsza żona Boreckiego Helena z domu Sobańska, także łączniczka i sanitariuszka w jego oddziale AL, okazała się być znacznie bardziej przydatna. Pracę w resorcie bezpieczeństwa rozpoczęła jako wywiadowca w WUBP w Kielcach. Najwidoczniej dostrzeżono w niej odpowiednie predyspozycje, bo w lutym 1945 r. skierowana została na specjalne przeszkolenie do Szkoły Oficerskiej dla funkcjonariuszy Bezpieczeństwa Publicznego w Lublinie. Pracowała następnie w PUBP w Radomiu i Częstochowie, jesienią 1947 r. zwolniła się z resortu, zajęła się rodziną i prowadzeniem domu. Potem zatrudniona była m.in. jako urzędniczka w Kielcach, a także instruktorka w KW PZPR w Zielonej Górze. Do resortu wróciła w 1969 r. jako funkcjonariuszka MSW w stopniu porucznika. Na emeryturę przeszła w 1973 r., zmarła w Warszawie w 1980 r.⁴⁴ Boreccy mieli jednego syna, który w latach sześćdziesiątych studiował w Moskwie. Małżeństwo to nie przetrwało. W 1976 r. Borecki ożenił się po raz drugi⁴⁵.

Wzmianki o jego faktycznej działalności ujrzały światło dzienne dopiero po zmianie ustroju. Rzekome bohaterstwo „Brzozy” zdezawuowali historycy, istotne fakty na ten temat podał Piotr Gontarczyk⁴⁶, ale także świadkowie historii, jak np. żołnierz WP i AK Stefan Bembiński „Harnaś” z Radomia⁴⁷. Pozostawił on potomnym wspomnienia, w których ukazał metody i działania UB wobec żołnierzy walczących z Niemcami, a potem z wykonawcami woli Stalina⁴⁸. Już wiosną 1945 r. został aresztowany. Wypuszczony z więzienia zaangażował się w działalność podziemia niepodległościowego na terenie powiatu radomskiego. Brał udział m.in. w akcjach rozbicia więzień w Kielcach i Radomiu w lipcu i sierpniu 1945 r.⁴⁹ Ścigany przez UB we wrześniu 1945 r. został schwytany w Zalesiu (gm. Piaseczno).

42 Henryk Byk Borecki (1912–1947), funkcjonariusz MUBP w Kielcach i Radomiu; AIPN, Ki 104/1, Kartoteka funkcjonariuszy; AIPN Ki 28/36, Rozkazy personalne szefa WUBP 1945; Rozkaz personalny nr 11, 1 II 1945, k. 325.

43 Tamże.

44 Tamże; R. Witak, *Borecki*, s. 141; Borecka Helena. Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej w Toruniu, <https://kpbk.ukw.edu.pl/dlibra/publication/178926/edition/181450/content?ref=struct> (dostęp: 01 VIII 2024 r.).

45 R. Witak, *Borecki*, s. 141.

46 P. Gontarczyk, *Polska*, s. 290, 344–345, 418.

47 Stefan Bembiński „Harnaś” (1917–1998), nauczyciel, absolwent Państwowego Seminarium Nauczycielskiego w Kielcach, żołnierz WP, AK i WiN; w latach 80. działacz NSZZ „Solidarność”, senator Sejmu I kadencji.

48 S. Bembiński, *Te pokolenia z bohaterstwa znane*, Radom 1996.

49 Por. R. Śmietanka-Kruszelnicki, M. Sołtysiak, *Rozbicie więzienia w Kielcach w nocy z 4 na 5 sierpnia 1945 r.*, Kielce 2009; D. Suchorowska, *Rozbić więzienie UB! Akcje zbrojne AK i WiN 1945–1946*, Łomianki 2010.

Akcją kierował osobiście Byk Borecki, uczestniczyła w niej także jego żona Helena⁵⁰. Bembiński zapamiętał Boreckiego jako niezwykle agresywnego osobnika. Określał go jako „wyjątkowego zbira”, który podczas przesłuchań więźniów lubił zniemka podchodzić do nich od tyłu i bić kantem dłoni w kark⁵¹. Wspominał też, jak Byk, kierując radomskim urzędem bezpieczeństwa, wręcz „szalał” w terenie, za wszelką cenę starając się złapać „Iglę” czy usilnie poszukując innej legendy podziemia Aleksandra Młyńskiego „Drażala”⁵².

Do innych przestępstw Byka Boreckiego można dodać też pospolitą kradzież mienia aresztowanych. Podczas zatrzymania „Harnasia” i jego świeżo poślubionej żony Haliny (z domu Łudczak) w Zalesiu zarekwirowana została spora suma pieniędzy oraz walizki z odzieżą i inne przedmioty użytku domowego. Rzeczy te miały trafić do depozytu i wrócić z czasem do właścicieli. Halina Bembińska w czerwcu 1946 r. złożyła zażalenie, gdy okazało się, że duża część jej rzeczy i pieniądze zniknęły z depozytu⁵³. Wojskowa Prokuratura Rejonowa w Kielcach wysłała do WUBP zawiadomienie celem wyjaśnienia sprawy. Wobec opieszałości i wyraźnej obstrukcji kierownictwa WUBP dochodzenie ciągnęło się do lutego 1948 r. Stwierdzono, że mjr „Brzoza” był oczywiście niewinny. Jak wynikało z postanowienia o umorzeniu dochodzenia, zarekwirowana odzież została rozdzielona pomiędzy funkcyj-

2. Józef Mazur, 1945 r. Źródło: AIPN Ki 103/4200.

nariuszy. Natomiast pieniądze, które według zeznań Bembińskiego i Łudczak Haliny⁵⁴ stanowiły własność bandy, „mjr Brzoza zurzył (sic!) na cele dalszej likwidacji bandy Harnasia”⁵⁵. Uznano też, że kara dyscyplinarna wobec podejrzanego zupełnie wystarczy, została zresztą potem zatarta w jego aktach. Natomiast Bembiński, przywódca „bandy terrorystyczno-rabunkowej” dostał w lutym 1946 r. karę śmierci, zamienioną na karę więzienia. Wypuszczono go po kilku latach, ale z zakazem pracy w szkolnictwie.

Drugi kierownik MUBP w Kielcach (właściwie p.o. kierownika, a wcześniej zastępca Boreckiego) Józef Mazur urodził się w Ostrowcu w 1913 r. w rodzinie robotniczej⁵⁶. Ukończył siedem klas szkoły powszech-

50 AIPN, Ki 30/58, Z oskarżenia mjra Brzozy na szkodę Bembińskiego Stf. i Łudczak Haliny z art. 140 K.K.W.P; Postanowienie o umorzeniu dochodzenia, 25 II 1948, k. 16.

51 S. Bembiński, *Te pokolenia*, s. 142.

52 Aleksander Młyński „Drażal” (1925–1950), powstaniec warszawski, żołnierz AK i WiN, dowodził patrolami w oddziale „Iglę”, na przełomie 1947 i 1948 r. podjął samodzielną działalność, zastrzelony w wyniku obławy w okolicach kolonii Wawrzyszów w pow. radomskim.

53 AIPN, Ki 30/58, Protokół [zażalenia], czerwiec 1964, k. 1.

54 W dokumentach dotyczących tej sprawy (AIPN, Ki 30/58) funkcjonariusze konsekwentnie używali panińskiego nazwiska żony Bembińskiego – Łudczak Halina.

55 Tamże, Postanowienie..., 25 II 1948, k. 16.

56 AIPN, Ki 103/4200, Ankieta specjalna, 23 XI 1945, k. 2–7; Kwestionariusz dla współpracowników Resoru Bezpieczeństwa Publicznego, 20 II 1945, k. 8.

nej, od 1930 r. pracował jako szofer-mechanik w zakładach starachowickich. W latach 1934–1936 służył w Wojsku Polskim w 6. Batalionie Telegraficznym w Jarosławiu. Brał udział w wojnie we wrześniu 1939 r., następnie wrócił do Starachowic. W 1943 r. wstąpił do GL, wówczas też poznał Boreckiego, który był dowódcą oddziału⁵⁷. Idąc za przykładem dowódcy, Mazur wstąpił w szeregi bezpieczeństwa w lutym 1945 r. Został oficerem śledczym MUBP, kierownikiem Sekcji VIII (śledczej), zaś w czerwcu 1945 r. mianowano go zastępcą Boreckiego. Stanowisko p.o. kierownika tego urzędu sprawował od sierpnia do listopada 1945 r., kiedy skierowany został do MUBP do Częstochowy na stanowisko zastępcy kierownika. Oficjalnie pełnił je od 1 stycznia 1946 r., kiedy został zatwierdzony rozkazem ministra⁵⁸. Pod koniec tego roku oficjalnie utracił stanowisko wskutek postępowania wewnętrznego za pijaństwo i wszczynanie awantur⁵⁹. Za pobicie milicjanta w Częstochowie miał wytoczoną sprawę przed sądem⁶⁰. Przez prawie rok pozostawał w dyspozycji szefa WUBP do wyjaśnienia sprawy. Ostatecznie zarzuty zostały oddalone. W międzyczasie miał objąć kierownictwo PUBP w Pińczowie. Bez oficjalnej nominacji udał się nawet na placówkę, ale stanowiska nie otrzymał⁶¹. Podczas pełnienia tam obowiązków nadużył swojej pozycji podczas pewnego problematycznego aresztowania. Nastąpiło ono bez porozumienia ze zwierzchnikami, co skutkowało kolejną karą i brakiem nominacji na szefa urzędu⁶².

Ostatecznie w listopadzie 1947 r. trafił do WUBP w Kielcach na stanowisko kierownika Sekcji 2 i jednocześnie p.o. kierownika Wydziału III. Znów współpracował z Boreckim, który był zastępcą szefa WUBP. Wspólnie organizowali obławy na członków podziemia niepodległościowego, w tym ppor. „Iglę”. Sam Mazur uważał za swój największy sukces schwytywanie Franciszka Jaskulskiego „Zagończyka”, komendanta Inspektoratu WiN⁶³. Po latach, będąc emerytem, starał się o dodatkowe

57 Tamże, Uzupełnienie do życiorysu, 16 IX 1947, k. 17.

58 Tamże, Przebieg służby, k. 30; AIPN 0993/1, Rozkazy personalne. Rok 1946, Rozkaz nr 52 z dnia 21 lutego 1946, k. 115.

59 Tamże, Charakterystyka służbowa, 1 VII 1946, k. 100.

60 AIPN, Ki 41/1225, Akta sprawy karnej przeciwko Mazur Józef, oskarżonemu z art. 140 § 1 KKWP; art. 237 § 1 KK, tj. o nadużycie władzy w czasie wykonywania obowiązków funkcjonariusza UB.

61 AIPN, Ki 103/4200, Ankieta, (bez daty), k. 110; Tamże, Ankieta, b.d., k. 110; Mazur pisał w niej, że do Częstochowy wyjechał już w listopadzie 1945 r., a stamtąd w marcu 1946 r. [podkreślone na czerwono] trafił do Pińczowa, gdzie pełnił obowiązki szefa PUBP do czerwca 1946 r. Jego przebieg służby jednak tego nie odzwierciedla, podobnie rozkazy ministra MBP z tego okresu [AIPN 0993/1]. Jednak jego relacja i inne dokumenty wskazują, że obowiązki ww. okresie w Pińczowie pełnił, ale raczej jako p.o. zastępcy. Brak oficjalnej nominacji mógł być skutkiem rosnących problemów Mazura z alkoholem i awanturnictwa.

62 Tamże, Raport płk. Siedleckiego do ministra MBP, 23 XI 1948, k. 121.

63 Franciszek Jaskulski „Zagończyk” (1913–1947), uczestnik wojny obronnej w 1939 r.; porucznik Armii Krajowej, uczestnik akcji Burza, dowódca Inspektoratu Radomsko-Kozienickiego pod nazwą ZZK – Związek Zbrojnej Konspiracji; Zob. R. Śmietanka-Kruszelnicki, *Komendant „Zagończyk”. Z dziejów zbrojnego podziemia antykomunistycznego*, Warszawa 2000; Tenże, *Podziemie poakowskie na Kielecczyźnie 1945–1948*, Kraków 2002; K. Busse, A. Kutkowski, *Bił się do końca*, s. 40–89.

świadczenie, jakie przysługiwały funkcjonariuszom aparatu bezpieczeństwa za „walkę z bandami”⁶⁴. W piśmie skierowanym do komendanta wojewódzkiego KW MO w Kielcach w 1974 r. nadmieniał:

[...] brałem bezpośredni udział w walkach z bandami i ich likwidacji na terenie województwa kieleckiego, lubelskiego i łódzkiego. W czasie akcji osobiście zlikwidowałem osobiście przywódcę band w okręgu kielecko-radomskim ps. Zagończyk⁶⁵. Dwukrotne powtórzenie słowa „osobiście” było oczywiście językową pomyłką, natomiast słowo „likwidacja” w żargonie bezpieki oznaczała zatrzymanie i aresztowanie. „Zagończyk” został schwytyany i przewieziony do więzienia WUBP w Kielcach. Po próbie nieudanej ucieczki skazano go na karę śmierci, wykonaną 19 lutego 1947 r.⁶⁶

Jak wynika z opinii przełożonych, Mazur ogólnie był niepopularny przez podwładnych i kolegów z resortu. W początkach kariery zdarzało mu się też konfabulować na temat swojej przeszłości czy wykształcenia. Musiał potem pisać wyjaśnienia w tej sprawie⁶⁷. Natomiast czynne uczestnictwo Mazura w akcjach przeciwko żołnierzom podziemia poakowskiego jest niezaprzeczalne. Potwierdzali to jego dawni koledzy z resortu, otrzymał też oficjalną decyzję w sprawie zaliczenia lat pracy w resorcie do zwiększenia świadczeń emerytalnych⁶⁸. Wątpliwości nie budzi także osobisty udział Mazura w stosowaniu brutalnej przemocy wobec więźniów⁶⁹.

Sukcesy Mazura w walce z podziemiem poakowskim mogły zapowiadać rozwój jego kariery w aparacie bezpieczeństwa. Szybko jednak stoczył się, zaczął pić, wszczynał awantury na terenie urzędu i miasta, był skonfliktowany z podwładnymi. Obietnice poprawy i dobre opinie sprawiły, iż został powołany na stanowisko kierownicze w WUBP, gdzie był zaangażowany w zbrodnicze działania przeciwko podziemi. Przez jakiś czas cieszył się znów zaufaniem. Jednak szybko wrócił do nałogu i awanturnictwa, w latach 1948 i 1949 otrzymał kary aresztu domowego w liczbie ośmiu dni. Powtarzające się problematyczne sytuacje doprowadziły do przeniesienia Mazura w 1950 r. do Wydziału Więziennictwa WUBP. Tam nastąpiła dalsza degrengolada, relacje o jego zachowaniu w pracy pod wpływem alkoholu są dość drastyczne. Często nie przychodził lub spóźniał się, w pracy zjawiał się pijany, brudny i pobity, wdawał się w awantury z pracownikami, budząc wesołość

64 Dz.U. 1968.3.6, roz. 2, art. 10/5; Art. 10 ust. 5 dodany przez art. 85 pkt 2 ustawy z dnia 16 grudnia 1972 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i ich rodzin (Dz.U.72.53.341) z dniem 1 stycznia 1973 r.

65 AIPN, Ki 103/4200, Prośba Mazura Józefa do Obywatela Komendanta Wojewódzkiej Komendy Milicji Obywatelskiej, 15 IV 1974, k. 160.

66 R. Śmietanka-Kruszelnicki, *Komendant*, s. 138.

67 AIPN, Ki 103/4200, Uzupełnienie do życiorysu, 16 IX 1947, k. 17.

68 AIPN, Ki 103/4200, Załącznik nr 1 do pisma Dyrektora Departamentu Kadr z dnia 30.10.1969. Zeznanie świadka ppłk. Dudy Władysława, k. 164.

69 Archiwum Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie [dalej AOK], sygn. 43/02/Zk/Kr, Akta prokuratora, Protokół przesłuchania świadka Mariana Pastuszki, 6 V 1996, k. 6.

i docinki więźniów. Wszczywał burdy także na terenie miasta. Ponieważ sprawa ekscesów Mazura stała się w Kielcach tajemnicą poliszynelem, w końcu w 1954 r. został zwolniony z resortu w stopniu kapitana. Dalsze jego losy na ten moment są nieznane, poza tym, iż mieszkał w Kielcach przy ul. Buczka (Paderewskiego). Wyczyny Mazura wobec osób zatrzymanych w urzędzie bezpieczeństwa nie pozostały zapomniane. W wolnej Polsce jego nazwisko pojawiło się w trakcie śledztwa prowadzonego przeciwko funkcjonariuszom z Kielc i Starachowic, stosującym tzw. niedozwolone metody śledcze. Żyjący wciąż dawni żołnierze WiN zeznawali o okrucieństwach, jakie stosowano w katowniach kieleckich – kopaniu po całym ciele, biciu rękami, kolbami, drewnianą pałką i pasami, do utraty przytomności⁷⁰. Jednak na wymierzenie sprawiedliwości było za późno. Mazur zmarł bowiem w 1990 r.⁷¹

Mazur był p.o. kierownikiem MUBP do października 1945 r., a funkcję jego zastępcy w tym czasie pełnił wywiadowca Kazimierz Kowalik⁷². Od 1 grudnia 1945 r. do zamknięcia urzędu MUBP w Kielcach kierował Stanisław Wróblewski, jednocześnie funkcjonariusz Wydziału I WUBP. Karierę w organach bezpieczeństwa zakończył ostatecznie w 1951 r. Zwolniony został na własną prośbę, po półrocznym pobycie w areszcie. Osadzono go za kontakty jego żony i jej siostrzeńca ze świadkami Jehowy oskarżanymi o szpiegostwo⁷³. Zastępcą Wróblewskiego był Piotr Maj⁷⁴. Ten ostatni także należał do grupy partyzanckiej, w styczniu 1945 r. został wywiadowcą w MUBP. W jego aktach również nie odnaleziono informacji, by pełnił funkcję zastępcy kierownika. Brak też ich w rozkazach personalnych MBP. Następnie pracował w różnych jednostkach terenowych, a w 1950 r. trafił do MBP. Jego kariera naznaczona była też licznymi karami za pijaństwo i awantury, ostatecznie został zwolniony za złamanie tajemnicy służbowej w 1959 r.⁷⁵

Kim byli pozostali pracownicy MUBP, z jakich kręgów się wywodzili? Analiza akt osobowych funkcjonariuszy wykazała, że wywodzili się z rodzin chłopskich i robotniczych o niskim poziomie wykształcenia. Wielu pochodziło z okolic Ostrowca Świętokrzyskiego, co świadczy o silnych przed wojną wpływach komunistycznych na tym obszarze. Trzon zatrudnionych stanowiła grupa wywodząca się z AL, znanych Boreckiemu bądź ludziom z nim związanych, jak np. Szymański

70 AOK, 43/02/Zk/Kr, Postanowienie o umorzeniu śledztwa, 31 VII 202, k. 100–101.

71 Tamże, Odpis skrócony aktu zgonu, 8 I 2002, k. 39.

72 AIPN Ki 103/4200, Przebieg służby, k. 91; Chodzi tu najprawdopodobniej o K. Kowalika, syna Władysława, ur. w 1913 r. w Ostrowcu, członka AL, funkcjonariusza MUBP i WUBP w Kielcach. Od 1951 r. WUBP w Gdańsku, od 1954 w Olsztynie, od 1955 w Krakowie majora MO; AIPN 104/1, Kartoteka funkcjonariuszy.

73 AIPN Ki 103/772, Raport naczelnika Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Kielcach, 22 VI 1951 r., k. 149.

74 AIPN, Ki 27/166/t. 1, Lista płacy nr 7 uposażenia miesięcznego pracowników etatowych MUBP w Kielcach za miesiąc październik 1945.

75 Piotr Maj „Pantera” (1920 – ?), członek GL/AL, funkcjonariusz MUBP i WUBP w Kielcach, PUBP w Pińczowie, WUBP w Krakowie, od 1950 r. w MBP, kapitan; AIPN, 0193/8632, Akta personalne Piotra Maja, Ankieta specjalna, k. 14–25; Przebieg służby, k. 52–54.

„Góral”. Opinie przełożonych o wielu z nich były różne. Na ogół chwalono ich za postawę ideową i zaangażowanie, choć uświadomienie polityczne mieli na ogół niskie. W kwestii postawy moralnej bywało różnie. Najczęściej wśród wad wymieniano skłonność do alkoholu, taki zarzut na początku kariery stawiano również Boreckiemu. Jak wspomniano, Mazur i Maj byli za to wielokrotnie upominani i karani.

Skwarek spośród pierwszych funkcjonariuszy zatrudnionych w kieleckim MUBP wymienił Maksymiliana Porę, Franciszka Kowalskiego, Mieczysława Wronę, Tadeusza Wronę, Jana Dębskiego, Henryka Gruszczyńskiego, Zygmunta Niewiadomskiego, Leszka Jamroza⁷⁶. Spośród nich warto zwrócić uwagę na pierwszego, M. Porę⁷⁷. Według Skwarka to on był na początku zastępcą Boreckiego, aczkolwiek w jego dokumentach nie odnotowano takiej funkcji. W styczniu 1945 r. figuruje jako dowódca batalionu operacyjnego WUBP, a od maja jako starszy referent walki z bandytyzmem⁷⁸. Prawdopodobnie więc był zastępcą bez oficjalnego rozkazu. Urodził się w Hieronimowie (pow. iłżecki) w 1914 r. Po ukończeniu siedmiu klas szkoły powszechnej pracował jako betoniarz. Odbył służbę wojskową w WP, ale w wojnie obronnej udziału nie brał. Wstępując do UB, przyznał się, że od 1940 r. należał do ZWZ, ale w 1942 r. został członkiem zawiązującej się komórki PPR na terenie swojej gminy. Pod koniec 1943 r. (lub na początku 1944 r.) wstąpił do oddziału GL/AL. Jak twierdził, za przyłączenie się do PPR dawni koledzy z ZWZ chcieli na nim wykonać wyrok śmierci, ale udało mu się zbiec⁷⁹. Początkowo nie miał większych problemów z powodu przynależności do „wrogiej organizacji” – jak on sam określał – sanacyjno-burżuazyjnej. Był bowiem niezwykle skuteczny jako funkcjonariusz pionu operacyjnego. Uczestnicząc w obławach na żołnierzy podziemia, tak szczególnie „wslawił się”, że stał się mocno rozpoznawalny w terenie. Stąd prośba kierownictwa WUBP o przeniesienie Pory do innego województwa⁸⁰. Zaznaczono również, iż miał problemy z alkoholem. Z początkiem 1946 r. trafił więc do WUBP w Białymstoku. Potem pracował w WUBP w Augustowie i Zielonej Górze. Tam w 1950 r. zaczęto interesować się jego przynależnością do ZWZ, był nawet przesłuchiwany. Najwidoczniej jednak uznano, że związek z tą organizacją nie miał wpływu na jego postawę i dalszą karierę. Prawdopodobnie próba likwidacji podjęta przez oddział specjalny ZWZ udowodniła szczerą intencję jako członka PPR. Nie bez znaczenia pozostawały zapewne sukcesy Pory w późniejszych akcjach pościgowych, w których wykorzystywał swoją znajomość

76 S. Skwarek, *Na wysuniętych posterunkach*, s. 72.

77 Maksymilian Pora „Przelot” (1914 – ?), syn Antoniego, członek oddziału I Brygady AL im. Ziemi Kieleckiej, członek PPR i PZPR, funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa w Kielcach, Białymstoku, Augustowie i Zielonej Górze, żołnierz WSW, major. AIPN, 0193/8261, Akta personalne Maksymiliana Pory.

78 Tamże, Przebieg służby, b.d., k. 52.

79 Tamże, Życiorys, b.d., k. 3.

80 AIPN, 0193/8261, pismo Kazimierza Szczepanika, p.o. kierownika WUBP, do Wydziału personalnego MBP, 13 XII 1945, k. 55.

środowiska ZWZ/AK⁸¹. Jak pisał szef WUBP Sobczyński: „W akcjach przeciwko bandom jako dowódca odznacza się bojowo. Ma obszerne znajomości na miejscu jak i w terenie”⁸². W latach późniejszych opinie wystawiano mu pozytywne, nie wspomniano już o nałogach. W resorcie pracował do 1965 r., kiedy otrzymał przeniesienie do Wojskowej Służby Wewnętrznej MON⁸³.

Nawiązując do pracowników MUBP w Kielcach, warto przytoczyć jeszcze jedno nazwisko, a mianowicie oficera śledczego Jana Grzędę⁸⁴. Ze zlikwidowanego MUBP, jak wielu innych funkcjonariuszy, trafił do WUBP, a w 1950 r. przeniesiony został do MBP. Wszedł do specjalnej grupy oficerów śledczych powołanej przez kierownictwo partii i MBP. Ludzie ci wsławili się okrutnymi przesłuchaniami aresztowanych w tajnym więzieniu (tzw. Spacerze), mieszczącym się w Miedzeszynie⁸⁵. Był to rodzaj więzienia specjalnego, w którym przetrzymywano najpierw żołnierzy podziemia, a od 1948 r. niektórych prominentnych członków władzy, osadzonych tam w ramach poszukiwań wrogów, zdrajców i szpiegów we własnych szeregach. Grzęda, pracujący w aparacie na stanowiskach kierowniczych został zwolniony z resortu w 1956 r. na fali rozliczeń z ludźmi władzy symbolizujących okres stalinizmu. Po tym jednak, jak owa fala opadła i resort pod inną nazwą (MSW) znów nabrał rozmachu, dawny oprawca ze Spaceru chciał wrócić do pracy⁸⁶. Wielu przyjęto z powrotem, jak choćby Boreckiego, jednak podanie Grzędę załatwiono odmownie. I to bynajmniej nie ze względu na jego udział np. w grupie specjalnej w Spacerze, ale z powodu braku średniego wykształcenia⁸⁷. Był majorem z ukończoną szkołą podstawową i o ile nie przeszkadzało to resortowi w okresie początkowym, to w latach sześćdziesiątych zwracano już uwagę na poziom wykształcenia funkcjonariuszy. A może po prostu był to tylko pretekst, bowiem wielu wysoko postawionych pracowników MSW oraz wojska nie legitymowało się i wówczas maturą czy ukończonymi studiami. Przykładem był chociażby Spychaj Sobczyński. A może uznano, że Grzęda

3. Jan Grzęda, 1950 r. Źródło: AIPN 0193/6580.

81 Tamże, Charakterystyka kpt. Maksymiliana Pory, 4 III 1946, k. 58.

82 Tamże.

83 Tamże, Przebieg służby, b.d., k. 52.

84 Jan Grzęda (1925–1993), w czasie wojny robotnik, w Junakach, członek AL i PPR, od VI 1944 w oddziale „Brzozy”, funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa w MUBP i WUBP w Kielcach, starszy oficer śledczy Departamentu X Wydział IV, Sekcja II i Wydziału śledczego Departament VII Kd/s BP; śledczy grupy specjalnej MBP w Miedzeszynie; zwolniony w 1956 r.; AIPN 0193/6580, Akta personalne Jana Grzędę.

85 Zob. R. Spałek, *Na licencji Moskwy. Wokół Gomułki, Bermana i innych (1943–1970)*, Warszawa 2020, s. 270, 272.

86 AIPN, 0193/6580, Podanie Jana Grzędę do Departamentu Kadr i Szkolenia MSW, 2 XII 1963, k. 40.

87 AIPN, 0193/6580, Podanie, k. 40.

był zbyt skompromitowany. Warto dodać, że również jego żona Janina była funkcjonariuszką MUBP, a potem pracowała w WUBP⁸⁸. W latach dziewięćdziesiątych nazwisko Grzędy pojawiło się w sprawie prowadzonej przeciwko kieleckim funkcjonariuszom, których oskarżono o zbrodnie komunistyczne. Tej samej, o której była mowa w odniesieniu do Mazura. Uniknął odpowiedzialności, zmarł w czasie toczącego się postępowania w 1993 r.

MUBP w Kielcach zajmował się przede wszystkim prowadzeniem śledztw związanych z działalnością członków AK, NSZ i WiN, nazwanych nielegalnymi. Gromadzono dokumenty dotyczące akcji ujawnieniowej w wyniku amnestii oraz akta agentury ubeckiej, będącej niezwykle ważnym elementem w rozpracowywaniu podziemia antykomunistycznego. Sporo spraw związanych było także ze współpracą obywateli polskich z Niemcami podczas wojny, w tym funkcjonariuszy Polskiej Policji w GG czy osób z Niemieckiej Listy Narodowościowej – „Volkslisty”. Kolejne to śledztwa dotyczące nielegalnego posiadania i przechowywania broni palnej oraz amunicji, udziału w napadach na funkcjonariuszy i posterunki MO, UB i inne jednostki. Jedną z takich spraw było dochodzenie przeciwko zaledwie osiemnastoletniemu członkowi AK i podziemnej organizacji NIE Zygmunтови Pietrzakowi „Bekasowi”⁸⁹.

Wiosną 1945 r. podczas jednej z akcji zorganizowanych przez podziemie „Bekas” został ranny i aresztowany po raz pierwszy. Ponieważ rana mogła okazać się groźna, umieszczono go w szpitalu miejskim. Stamtąd uwolnili go koledzy z konspiracji. Wkrótce potem, w czerwcu 1945 r., pojawił się w sklepie przy ul. 1 Maja w Kielcach. Podczas próby wylegitymowania zastrzelił dwóch funkcjonariuszy MUBP. Został ujęty i aresztowany. W akcji rozbicia więzienia w Kielcach nie udało mu się uwolnić, został w celi. Po śledztwie dostał karę dożywocia, zamienioną w wyniku amnestii na piętnaście lat więzienia.

Jednym z kolegów, którzy umożliwili ucieczkę „Bekasa” ze szpitala, był dziewiętnastoletni Zygmunt Kwas „Kościelny”, „Orlicz”⁹⁰. Aresztowany 29 czerwca 1945 r. i osadzony w więzieniu śledczym został poddany brutalnemu śledztwu. Przesłuchania odbywały się wielokrotnie (tzw. konwejerem), pytano wciąż o to samo, zmieniali się tylko przesłuchujący, wśród nich był Jan Grzęda.

88 Tamże, Życiorys Janiny Grzędy, 26 VIII 1948, k. 31–32.

89 Zygmunt Pietrzak „Bekas” (1928–2011), żołnierz AK, aresztowany i więziony w Kielcach, następnie we Wronkach; AIPN, Ki 8/69, Akta sprawy karnej przeciwko Zygmunt Pietrzak, imię ojca: Ignacy, ur. 11 I 1927 r. oskarżonemu o przynależność do nielegalnej AK, udział w zamachach na funkcjonariuszy MUBP w Kielcach, nielegalne posiadanie broni, tj. o przestępstwa z art. 3, art. 4 § 1 lit. a Dekretu PKWN z dnia 30 X 1944 o ochronie Państwa.

90 Kwas Zygmunt (1926–1946), harcerz 5. Drużyny harcerzy im. J. Poniatowskiego i 12. Kieleckiej Drużyny Harcerskiej im. S. Czarnieckiego; członek Szarych Szeregów i organizacji NIE, AIPN, Ki 41/135, Akta sprawy karnej przeciwko Kwas Zygmunt, Frasiński Zbigniew oskarżonym z art. 1, art. 3 lit. „a”, art. 4 § 1 lit. „a” Dekretu PKWN z dn. 30 X 1944 r. o ochronie Państwa, tj. o przynależność do nielegalnej organizacji politycznej NIE mającej na celu obalenie demokratycznego ustroju Państwa Polskiego, przechowywanie broni oraz amunicji bez zezwolenia władz, czynny udział w napadzie na wartownika MUBP w Kielcach w okresie swego członkostwa w nielegalnej organizacji NIE.

W październiku postanowiono zamknąć śledztwo i skierować sprawę do Wojskowego Sądu Rejonowego. Kwas został uznany winnym wielu czynów, w tym nielegalnego posiadania i przechowywania broni. Chory na gruźlicę, siedział w więzieniu bez wyroku, do chwili tragicznej śmierci we wrześniu 1946 r., kiedy w niewyjaśnionych okolicznościach został zastrzelony przez wartownika⁹¹. Umarł na rękach swojego kolegi, „Bekasa”⁹².

W okresie powojennej biedy warunki zatrudnienia w MUBP początkowo nie były wyjątkowe, nad czym użalał się Kuliński⁹³. Jednak już w pierwszym miesiącu funkcjonowania MUBP funkcjonariusze otrzymywali zaliczki na poczet pensji, niedoszacowane pobory potem wyrównywano, a darmowe posiłki z pewnością były w tym czasie marzeniem wielu polskich obywateli. Pensje różnicowano, w styczniu i lutym wartownicy zarabiali ponad 1000 zł, oficer śledczy 1288 zł, ale kierownik sekcji już 2162 zł⁹⁴. W maju pensje te zasadniczo nie zmieniły się, najmniej zarabiały pomocnice w kuchni, niecałe 700 zł⁹⁵. Pełniejsze dane pochodzą z października, wówczas zaznaczono na liście także pobory kierownika urzędu, który otrzymywał wówczas 2648 zł, jego zastępca 2348 zł, nieco mniej kierownik sekcji, bo 1962 zł, oficerowie śledczy 1288 zł, a wartownicy między 982 zł a 1100 zł⁹⁶. Ostatnie dane pochodzą z grudnia, wysokość poborów z tego okresu nie zmieniła się, najniższa pensja wynosiła 637 zł, najwyższa 2648 zł⁹⁷. Ile za to można było kupić? Na czarnym rynku ceny w 1945 r. przykładowo wynosiły: 1 kg chleba od 12 do 32 zł, a mięsa od 120 do 165 zł, mąki 45–60 zł⁹⁸. Pensje niższego personelu nie były wygórowane, ale już zarobki funkcjonariuszy nie były takie złe, co zapewne wielu skłaniało do wstępowania w szeregi UB.

Jak wspomniano MUBP w Kielcach funkcjonował krótko. Analiza dokumentów wytworzonych przez ten urząd w Kielcach wykazała, że stanu pełnego zatrudnienia prawdopodobnie nie osiągnięto. W fazie wstępnej organizacji urzędu według listy płac w styczniu 1945 r. zatrudnionych było dziesięciu pracowników⁹⁹. Byli to: kierownik, jego zastępca, kierownik sekcji I, wywiadowcy, szef działu gospodarczego i jeden referent. W następnych miesiącach liczba zatrudnionych systematycznie się zwiększała, brakuje jednak dokładnych danych, ile osób pracowało w MUBP w kolejnych miesiącach. Takie precyzyjne informacje pochodzą z maja 1945 r., kiedy wypłacono pensję 67 funkcjonariuszom, 5 osobom personelu kuchennego,

91 IPN, Ki 41/135, Naczelnik więzienia do WSR, 13 IX 1946, k. 62.

92 M. Maciągowski, *Zygmunt Pietrzak ps. „Bekas” (1928–2011)*, <http://ompio.pl/wiezniowie/pietrzak-zygmunt/> (dostęp: 8 VIII 2024 r.).

93 I. Kuliński, *Powstanie*, s. 45.

94 AIPN, Ki 27/166/t. 1, Wyrównawcza lista płacy za styczeń 1945 roku, 7 XII 1945, k. 3.

95 Tamże, Wyrównawcza lista płacy funkcjonariuszy za m-c maj, 7 XII 1945, k. 28.

96 Tamże, Lista płacy pracowników MUBP w Kielcach /funkcjonariuszy/ za miesiąc październik, 12 XII 1945, k. 74–79.

97 Tamże, Lista płacy pracowników MUBP w Kielcach /funkcjonariuszy/ za miesiąc grudzień, 15 XII 1945, k. 103–107.

98 I. Kuliński, *Powstanie*, s. 45.

99 AIPN, Ki 27/166/t. 1, Lista płacy za styczeń 1945 roku, 17 II 1945, k. 110.

2 sprzątaczkom, stróżowi i szoferowi¹⁰⁰. W lipcu zapłacono 54 funkcjonariuszom, 11 niezatwierdzonym rozkazem i 7 osobom personelu pomocniczego¹⁰¹. W sierpniu liczba zatwierdzonych pracowników była taka sama, niezatwierdzonych – 18 osób, w sumie zapłacono więc 72 osobom¹⁰². Według listy płac z października pensje wypłacono 63 funkcjonariuszom, 11 niezatwierdzonym i 9 pozostałym. Na tej liście znaleźli się także wykładowcy, było ich 5¹⁰³. W sumie więc zapłacono 88 osobom. W grudniu 1945 r. pracowało w MUBP 72 funkcjonariuszy, 11 stanowiących personel pomocniczy, 5 wykładowców i lekarz – czyli w sumie 89 osób¹⁰⁴.

Był to ostatni miesiąc funkcjonowania urzędu. Jak wynika z powyższych danych, liczba funkcjonariuszy zatrudnionych w kieleckim MUBP systematycznie zwiększała się. Zanim jednak osiągnęła stan wymagany rozkazem, został on zlikwidowany, a jego kompetencje i większość pracowników przejęły odpowiednie komórki w WUBP.

Żywoć MUBP w Kielcach był krótki, ale ludzi w nim zatrudnionych w wielu przypadkach czekała przyszłość w innych strukturach bezpieczeństwa. Ci, którzy się sprawdzili, robili często dużą karierę w WUBP czy w MBP. Otrzymywali bardzo dobre pensje, potem przysługiwała im wysoka emerytura. Dostawali też niemałe dodatki za udział w „walkach z bandami”, jak nazywano bohaterów czasu wojny i początków nowego zniewolenia. Różnego rodzaju zarzuty i oskarżenia (stosowanie tzw. niedozwolonych metod śledczych, pijaństwo, kradzieże, awantury, niski poziom intelektualny i brak wykształcenia) nie stały na przeszkodzie obsadzania ich na kolejnych stanowiskach. W resorcie bezpieczeństwa zatrudnienie znajdowali także członkowie ich rodzin, np. funkcjonariuszkami były żony Boreckiego, Grzędy czy Mazura¹⁰⁵. Dopiero w drastycznych przypadkach braku odpowiedniej postawy, czy też w okolicznościach wymuszonych sytuacją polityczną, ludzie ci musieli opuścić szeregi bezpieczeństwa. Tworzyli specyficzne środowisko ludzi „nowej władzy” w kraju przetrzebionym z elit. Ich przydatność do „służby” – wynikająca z brutalności, usłużności, ale i znajomości z odpowiednio usytuowanymi w hierarchii władzy „towarzyszami” – była gwarancją zatrudnienia i ich karier zawodowych. Mieli niebagatelny udział w ustanowieniu reżimu komunistycznego, również na gruncie lokalnym.

100 Tamże, MUBP do Wydziału Finansowego WUBP, 28 V 1945, k. 115, 116, 123–124.

101 Tamże, MUBP do Wydziału Finansowego WUBP, 26 VII 1945, k. 136, 136, 143; Tamże, 15 VIII 1945, k. 138.

102 Tamże, MUBP do Wydziału Finansowego WUBP, 15 IX 1945, k. 156, 157, 158, 159, 160.

103 Tamże, Lista płacy nr 7 uposażenia miesięcznego pracowników etatowych MUBP w Kielcach za miesiąc październik 1945, k. 78.

104 Tamże, Lista płacy nr 7 uposażenia miesięcznego pracowników etatowych MUBP w Kielcach za miesiąc grudzień 1945 r., 15 XII 1945, k. 102–107.

105 AIPN, Ki 103/85, Akta osobowe Genowefy Mazur.

4. Siedziba MUBP w Kielcach przy ul. Kapitulnej, w latach 1945-1946, fot. z pierwszej połowy lat czterdziestych XX w. Źródło: MHKi/I/5.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Akt Nowych

PZPR, KC w Warszawie, sygn. CK XX /18.471, Borecki Czesław

Zbiór Akt Działaczy Ruchu Robotniczego, sygn. 3181, Borecki Czesław

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

Akta osobowe Adama Korneckiego, sygn. 0193/6975

Akta osobowe Władysława Sobczyńskiego, sygn. 0193/7009, t. 1

Akta personalne Czesława Boreckiego, sygn. 0194/3406

Akta personalne Jana Grzędy, sygn. 0193/6580

Akta personalne Maksymiliana Pory, sygn. 0193/8261

Akta personalne Piotra Maja, sygn. 0193/8632

Archiwum Związku Bojowników o Wolność i Demokrację –teczka „UB/SB”:
materiały dot.: Czesław Borecki, sygn. 3421/35

Rozkazy personalne MBP. Rok 1944. Od nr 1 do nr 60, sygn. 09910/1/1

Rozkazy personalne MBP. Rok 1945. Od nr 1 do nr 220, sygn. 0990/2/1
Rozkazy personalne MBP. Rok 1948. Od nr 1 do nr 313, sygn. 0990/8/1

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach

Akta osobowe Wróblewskiego Stanisława, sygn. Ki 103/3641
Akta personalne Józefa Mazura, sygn. Ki 103/4200
Akta sprawy karnej przeciwko Mazur Józef, sygn. Ki 41/1225
Akta sprawy karnej przeciwko Zygmunt Pietrzak, sygn. Ki 8/69
Akta sprawy karnej przeciwko Zygmuntowi Kwas i in., sygn. Ki 41/135
Kartoteka funkcjonariuszy, sygn. 104/1
Kuliński, I., *Powstanie, rozwój organizacyjny i działalność WUBP i KW MO w Kielcach w okresie lipiec 1944 r. – grudzień 1945 r. Praca magisterska napisana pod kierunkiem płk. dr. Zenona Jakubowskiego w Zaocznym Studium Magisterskim Akademii Spraw Wewnętrznych*, 1976, sygn. Ki 018/13
Listy płac pracowników i funkcjonariuszy PUBP i MUBP w Kielcach 1945–1947, sygn. Ki 27/166/t. 1
Z oskarżenia mjra Brzozy na szkodę Bembińskiego Stf. i Ludczak Haliny z art.140 K.K.W.P; Postanowienie o umorzeniu dochodzenia, sygn. Ki 30/58

Archiwum Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie, sygn. S 43/02/zk/Kr, Akta prokuratora

Normatywy

Dz.U.1968.3.6, roz.2, art. 10/5; Art. 10 ust. 5 dodany przez art. 85 pkt 2 ustawy z dnia 16 grudnia 1972

Opracowania

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. I 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.
Bembiński S., *Te pokolenia z bohaterstwa znane*, Radom 1996.
Busse K., Kutkowski A., *Bić się do końca. Podziemie niepodległościowe w regionie radomskim w latach 1945–1950*, Radom – Lublin 2012.
Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL. 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997.
Frazik W., *Twarze kieleckiej bezpieki – wstęp [w:] Katalog wystawy „Twarze kieleckiej bezpieki”*, opr. M. Komaniecka, Kraków 2007.
Garas J. B., *Oddziały Gwardii Ludowej i Armii Ludowej 1942–1945*, Warszawa 1963.
Gontarczyk P., *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy (1941–1944)*, Warszawa 2006.
Gontarczyk P., *Szymański Stefan [w:] Polski Słownik Biograficzny*, t. 50, Warszawa – Kraków, 2015.
Jończyk M., *Struktura aparatu bezpieczeństwa oraz siedziby cywilnych instytucji publicznych w Kielcach w latach 1945–1946 [w:] Wokół pogromu kieleckie-*

- go, t. II, red. L. Bukowski, A. Jankowski, J. Żaryn, Warszawa 2008.
- Katalog wystawy „Twarze kieleckiej bezpieki”*, oprac. M. Komaniecka, Kraków 2007.
- Królikowski M., *Generalowie i Admirałowie Wojska Polskiego 1943–1990*, t. II, I–M, Toruń 2010.
- Kuśnierz R., *Początki organów bezpieczeństwa na Kielecczyźnie (WUBP w Rytwianach)* [w:] *Aparat represji wobec Kościoła w latach 1944–1956. Terytorium obecnej diecezji sandomierskiej*, red. M. Krzysztofiński, J. Marecki, B. Stanaszek, Kraków 2005.
- Makus G., *Tadeusz Zieliński „Igła”*, Kraków 2020.
- Moczar M., *Barwy walki*, Warszawa 1979.
- Motyka G., *Obywatel „Igła” – krawiec ze Skaryszewa. Analiza mikrohistoryczna kontrrewolucji wyklętych*, Warszawa 2018.
- Piwko R., „Trzeba przeprowadzić faktyczną czystkę”. *Raport inspekcji przeprowadzonej w Komendzie Wojewódzkiej MO w Kielcach z siedzibą w Sandomierzu w styczniu 1945*, „Przegląd Archiwalny IPN” 2020, t. 13.
- Polska pod reżimem komunistycznym. Sprawozdanie z sytuacji w kraju (1944–1949)*, wstęp i oprac. J. Myśliwska-Muszyńska, W. J. Muszyński, Warszawa 2015.
- Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944 – czerwiec 1945)*, wstęp S. Poleszak, wybór i oprac. L. Pietrzak, S. Poleszak, R. Wnuk, M. Zajączkowski, Warszawa 2004.
- Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944 – lipiec 1945)*, wybór i oprac. D. Iwaneczko, Z Nawrocki, Rzeszów 2005.
- Skwarek S., *Na wysuniętych posterunkach. W walce o władzę ludową na Kielecczyźnie (1944–1945)*, Warszawa 1977.
- Spałek R., *Na licencji Moskwy. Wokół Gomułki, Bermiana i innych (1943–1970)*, Warszawa 2020.
- Suchorowska D., *Rozbić więzienie UB! Akcje zbrojne AK i WiN 1945–1946*, Łomianki 2011.
- Szczypta-Szczęch R., *Struktura organizacyjna i kadra kierownicza pionu zwalczania podziemia niepodległościowego WUBP w Kielcach w latach 1944–1950*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2019, nr 49–50.
- Śmietanka-Kruszelnicki R., *Komendant „Zagończyk”. Z dziejów zbrojnego podziemia antykomunistycznego*, Warszawa 2000.
- Śmietanka-Kruszelnicki R., *Podziemie poakowskie na Kielecczyźnie 1945–1948*, Kraków 2002.
- Śmietanka-Kruszelnicki R., Sołtysiak M., *Rozbicie więzienia w Kielcach w nocy z 4 na 5 sierpnia 1945 r.*, Kielce 2009.
- Terlecki R., *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007.
- Tokarska-Bakir J., *Pod klątwą. Społeczny portret pogromu kieleckiego*, t. I, Warszawa 2018.

Twarze bezpieki 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwach pomorskim/bydgoskim, toruńskim i wrocławskim. Informator personalny, red. M. Szymaniak, Bydgoszcz – Gdańsk 2010.

Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa. Informator personalny, red. J. Izdebski, K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2007.

Witak R., Borecki Czesław (właśc. Czesław Byk) 1922–1978 [w:] *Leksykon bezpieki, kadra kierownicza aparatu bezpieczeństwa 1944–1956*, t. III, red. W. Ba-gieński, M. Dźwigał, Warszawa 2022.

Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR w latach 1970–1990. Próba bilansu, red. Z. Nawrocki, Warszawa – Emów 2013.

Zwyczajny resort. Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956, red. K. Kra-jewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.

Internet

Borecka Helena. Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej w Toruniu, <https://kpbk.ukw.edu.pl/dlibra/publication/178926/edition/181450/content?ref=struct>

Maciągowski M., *Zygmunt Pietrzak ps. „Bekas” (1928–2011)*, <http://ompio.pl/wiezniowie/pietrzak-zygmunt/>

O autorce:

Izabela Bożyk – dr nauk humanistycznych, w latach 1994–2023 nauczycielka historii w szkołach średnich; wykładowca uczelniany; obecnie pracownica Referatu Badań Historycznych w Delegaturze IPN w Kielcach. Zajmuje się historią wychowania i myśli pedagogicznej, dziejami protestantyzmu w Polsce, biografistyką oraz historią najnowszą w zakresie stosunków społeczno-politycznych w XX w., ze szczególnym uwzględnieniem działalności aparatu bezpieczeństwa PRL; laureatka Nagrody I Stopnia Prezydenta Miasta Kielce za osiągnięcia w dziedzinie twórczości artystycznej i upowszechniania i ochrony kultury za lata 2017–2018.

Izabela Bożyk (Institute of National Remembrance, Kielce Delegation) Operation and Personnel of the Municipal Public Security Office in Kielce (1945-1946)

The Municipal Public Security Office in Kielce (Polish: MUBP) began operations in early 1945 based on Personnel Order No. 41 issued by the Minister of Public Security on February 21, 1945. Czesław Byk, later known as Borecki, was appointed head of the newly established office as of January 25, 1945. The second head of the MUBP was Józef Mazur. The recruited officers were primarily drawn from the GL/AL (People's Guard/People's Army) milieu and often had previously served under Czesław Byk. Most came from peasant and working-class families and had low levels of education.

The office was tasked with identifying members of the post-Home Army underground, pursuing soldiers involved in post-war conspiracies, and investigating individuals suspected of collaboration with the Germans. The MUBP ceased operations at the end of 1945 when most municipal offices were dissolved, and their responsibilities were transferred to the relevant departments of the Provincial Public Security Offices.

Keywords: MUBP, security apparatus, arrests, officers, independence underground